

УДК 338

Н. О. Попова

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. Дана стаття окреслює шляхи забезпечення інноваційного розвитку економіки України реалізацією інтелектуального потенціалу на основі формування загальної інноваційної культури населення. Визначено необхідність формування системи факторів, необхідних для трансформації теорії інноваційного потенціалу в практичну сторону засобом розвитку інноваційних технологій у вищій освіті.

Ключові слова: інвестиції, інновації, потенціал, інтелект, вищий навчальний заклад.

Summary. This article outlines ways to ensure innovative development of economy of Ukraine the realization of the intellectual potential on the basis of formation of the General innovation culture of the population. The necessity of formation of system of factors necessary for a theory of the transformation of innovative potential into the practical side means development of innovative technologies in higher education.

Key words: investment, innovation, potential, intelligence, higher education.

Постановка проблеми. Останнім часом українські політики найвищого рангу звертаються до теми реформування системи освіти, як одного з пріоритетних напрямів своєї діяльності. Дійсно, в сучасній економіці знання стають найважливішим ресурсом. Відповідно, помітно зріс науковий інтерес до питань освіти.

В сьогоденних умовах успішні економіки набувають риси рухомих знань. Це накладає пев-

ні вимоги до освіти, яка стає основним системоутворюючим фактором. Порівняльний аналіз української системи освіти і систем освіти більш успішних країн показує, що існуюча інституційна структура жодною мірою не відповідає обраній меті: прогресивному соціально-економічному розвитку. Причому, за останній десяток років ситуація погіршилася драматично.

© Н. О. Попова, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Попова Н.О. Інвестиційно-інноваційний потенціал вищої освіти в системі національного господарства / Н. О. Попова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №3 (35). – С. 34 –39.

References (APA):

Popova, N. (2016). Investytsiino-innovatsiyni potentsial vyshchoi osvity v systemi natsionalnoho hospodarstva [Investment and innovation potential of higher education in the national economy]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 3(35), 34 –39 (in Ukr.)

Освіта, заснована на стандартах світового класу, дозволить людям зрозуміти сили, що впливають на них щодня, допоможе їм визначати і оцінювати витрати та вигоди, пов'язані з рішеннями, що формують як життя окремих людей, так і суспільну політику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У формуванні наукових уявлень щодо інтелектуального потенціалу вагомий внесок зробили С. Мочерний [2, 7], О. Устенко [2, 7], В. Маркус [3], Є. Арабей [4], А. Колот [5], М. Семікіна [6], Н. Іщенко [6], Е. Лібанова [8], Л. Антошкіна [9] та ін. Разом з тим, проблеми розвитку зайнятого населення, орієнтованого на економіку знань, не втрачають своєї актуальності для України. Принципи переходу до сучасного інформаційного суспільства змушують шукати нові грані можливостей діяльності людини, які через свої потенційні характеристики здатні справляти значно більший вплив на економічний розвиток.

У провідних країнах світу розвиток інтелекту особистості та інтелектуальних можливостей суспільства в цілому, якість освіти та науки є пріоритетними напрямками економічної політики. За даними ЮНЕСКО, в 20 країнах, де працює 95 % учених, дохід на душу населення щорічно зростає на 200 дол. США; в інших, де працює тільки 5 %, збільшення відбувається тільки на 10 дол. США за рік [1]. У сучасній Україні вчені та політики постійно наголошують на необхідності активного формування інтелектуальних можливостей країни. Інтеграція української економіки в міжнародні структури вимагає кардинальних змін у мотивації інтелектуального і трудового потенціалу персоналу підприємств. Адже саме інтелектуальна праця відкриває перспективи впровадження нових технологій, збільшення обсягів ВВП, поліпшення добробуту і духовного комфорту громадян.

С. Мочерний визначає інтелект суспільства як сукупність здібностей і творчих обдарувань людей, їх освітньо-кваліфікаційний рівень. Інтелект – це здатність засвоювати нові знання, інформацію і використовувати їх для розвитку науки, культури, створення і впровадження нової техніки, вироблення оптимальних рішень у сферах суспільного життя. Це, безумовно, відноситься до рушійної сили соціально-економічних трансформацій [2, с. 24].

По мірі того, як у суспільстві усвідомлюється і визнається домінуюча роль інтелектуального потенціалу, створюються умови для зростаючої інтелектуалізації трудової діяльності, зростає потреба в оволодінні знаннями, розробки нових знань, активного їх залучення у створенні нових видів продукції, товарів, послуг. Високотехнологічні підприємства потребують не стільки капі-

таловкладень, скільки працівників з розвиненим інтелектом. Ефективне підприємництво стає неможливим без повсякденного практичного використання інтелекту як чинника прискорення науково-технічного прогресу. Причому, вектор застосування інтелекту повинен бути спрямований на поєднання природозберігаючих технологічних і соціокультурних інновацій на принципово іншій основі розвитку людської цивілізації, іншої ментальності, духовності, культури соціуму, підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності продукції, удосконалення організації управління і зростання добробуту членів суспільства. Виходячи із сучасного розуміння викликів часу, має відбутися формування нового бачення призначення інтелектуального потенціалу суспільства, його соціогуманістичної відповідальності, можливостей збалансованого розвитку і реалізації.

Для України закономірне прагнення переходу до інформаційного суспільства. Причиною цього є позитивна ретроспективна оцінка інтелектуально-трудова можливостей українського народу, яка виражалася у здатності генерувати ідеї, котрі здійснювали переворот у загальних світоглядних засадах людства. Практика показує, що багато вихідців з України – емігранти в новій країні зі сприятливими умовами ставали видатними вченими, успішними особистостями, чого вони не могли досягти на батьківщині (наприклад, нобелівські лауреати-вихідці з України Р. Гоффман, П. Капіца, В. Мечников, С. Коваль та ін) [3]. За роки незалежності в складних макроекономічних умовах багато громадян України також демонстрували свої високі інтелектуальні здібності, які проявлялися навіть у несприятливому середовищі. Таким чином, є всі підстави говорити про сформований високий інтелектуально-трудова потенціал населення України, але який не слід переоцінювати чинними помітними ціннісними деформаціями і низькою самооцінкою вартості робочої сили.

Реалізація стратегій інноваційного розвитку це яскраво підтверджує. До загальновідомих стратегій, спрямованих на побудову «економіки знань», слід віднести Лісабонську стратегію Європейського союзу [4], яка передбачає фінансування науки в обсязі не менше 3 % від ВВП. Обсяг бюджетного фінансування науки в Україні нижчий від законодавчо встановлених норм (1,7 % ВВП) і складає лише 0,4–0,5 % ВВП. Вважаємо, що саме це закладає основи падіння престижу праці вчених, дослідників, знижує в цілому значущість наукового пізнання для національної економіки і суспільства.

Як зазначає А. М. Колот, економіка знань – це економіка, основою якої є високопродуктивні, конкурентоспроможні робочі місця, на яких

працюють висококваліфіковані, інноваційно-орієнтовані працівники. В неї впроваджуються інформаційні, комунікаційні та інші сучасні прогресивні технології та проводиться високотехнологічна, наукомістка та конкурентоспроможна продукція. Вища освіта має забезпечити конкурентні переваги, які можна сформувані і розвинути при наявності нової економіки, орієнтованої на знання, на інтелект нації. Розвиток такої економіки та забезпечення її сталого розвитку потребує фахівців нової формації, які володіють потужним інтелектуальним потенціалом, знаннями, вміннями, компетенціями, в сукупності становлять основу людського капіталу, який формується у значній мірі в сфері освіти. Актуальна у системі навчання стимуляція інтелектуальних можливостей. Необхідно створити належне психологічне оточення, сприяти розвитку інтелектуального потенціалу на всіх рівнях. Саме психологічний фактор визначає мотиви і стимули людини до ефективної праці, до розвитку розумових здібностей [5, с. 5].

Мотивація ефективної зайнятості інтелектуального потенціалу підприємств, як зазначає М. В. Семикіна, – це складний, багаторівневий і багатовекторний процес взаємодії об'єктивно-суб'єктивних факторів, пов'язаних як з особливостями свідомості населення (або окремої особи), так і з важелями зовнішнього впливу, що регулюють процеси працевлаштування висококваліфікованих працівників, трудова поведінка та продуктивність інтелектуальної діяльності [6, с. 6]. Тут важливо зосередити увагу на стан мотивації працівників до інтелектуального саморозвитку та прояву творчості в трудовому процесі. Мотивація виступає, по-перше, як процес зовнішнього впливу (насамперед, з боку держави, роботодавців, ринку праці) на трудову поведінку, трудову свідомість, ціннісні орієнтири зайнятого населення. По-друге, мотивація населення залежить від особливостей внутрішніх потреб, інтересів, мотивів, ментальності та сприйняття впливів зовнішнього середовища. Отже, важливим є результативність як зовнішніх стимулів, так і особливості формування мотивів працівників до використання та розвитку власного інтелектуального потенціалу.

Мотивація з боку держави, на жаль, є неефективною, результативність мотивації працівників є вкрай низькою, що несе небезпеку подальших втрат для конкурентоспроможності вітчизняних працівників, інноваційного та економічного розвитку країни в цілому. Слабкість стимулів у сфері інтелектуальної зайнятості для бідної країни небезпечна не тільки руйнуванням інтелектуального потенціалу, але й тим, що так звані стимули можуть перетворюватися в антистимули, за якими стоять небажані наслідки. Наприклад, низька

оплата праці сприймається частиною науковців і педагогів як соціальна допомога, і це штовхає їх паралельно більш ефективно працювати в тіньовій економіці. Низький розмір матеріальних заохочень і слабка моральна підтримка дослідників ведуть, у свою чергу, до свідомого зниження продуктивності творчих зусиль, імітації наукової діяльності за основним місцем роботи, пошуку додаткової зайнятості (часто не за фахом) [7].

Найслабшою ланкою в мотивації зайнятого населення до розвитку та використання інтелектуального потенціалу вважаємо існуючі протиріччя у сфері оплати праці. Це насамперед міжгалузеві, міжрегіональні диспропорції в оплаті праці, низький розмір мінімальної, середньої заробітної плати, що призводить до бідності переважної більшості працівників, необґрунтована диференціація доходів, що обмежує можливості якісного людського розвитку, посилює соціальну і майнову нерівність, відсутність відчутного зв'язку одержуваного заробітку зі складністю роботи, рівнем освіченості, кваліфікації. Для більшості працюючих одержуваного доходу вистачає лише на первинні потреби відтворення трудового потенціалу, обмежуються навіть можливості якісного харчування. За висновком експертів, пересічний українець витрачає на харчування понад 50% заробітку, споживаючи в добу близько 2500 ккал, тоді як жителі розвинених країн – приблизно 3300-3800 ккал [8]. Потреби більш високого порядку, пов'язані з інтелектуальним розвитком та творчою самореалізацією, в таких умовах часто стають недоступними, що істотно знижує свідомий інтерес до розвитку творчих здібностей, збагачення інтелекту. Бідність працівників через сім'ю успадковують діти, отримуючи, в свою чергу, обмежені можливості для розвитку творчих здібностей і накопичення знань.

Найгіршим для інтелектуального потенціалу стає те, що недооцінка трудових зусиль руйнує мотивацію до ефективної праці, саморозвитку, прояву творчості, руйнує віру, що чесною працею і нагромадженням знань можна забезпечити власне благополуччя. Останнє змушує багатьох думати про пошук кращого життя за кордоном. Порівнюючи можливості забезпечити трудовий дохід в Україні та країнах з розвинутою ринковою економікою, нескладно зробити висновок, що за ту ж роботу, відповідні знання і навички можна отримувати більшу заробітну плату і відповідно мати кращі умови для самореалізації, освітньо-професійного розвитку. Порівнявши мінімальну заробітну плату в Україні та європейських країнах, бачимо, що вона в 4 рази нижча, ніж в Польщі, в 10 разів нижча, ніж у Греції та майже в 20 разів менша, ніж у Бельгії, Нідерландах і Люксембурзі (рис. 1).

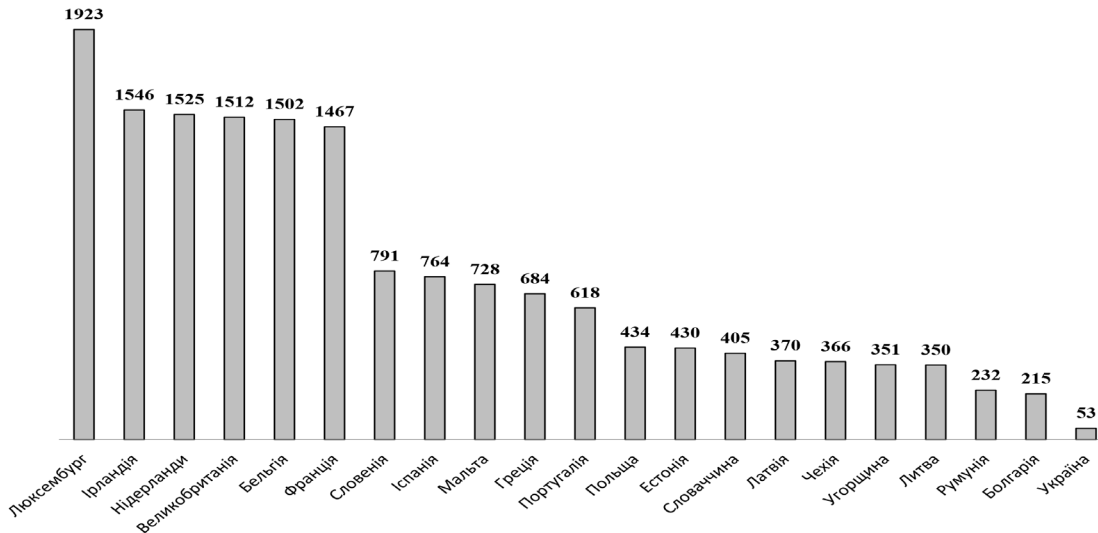

Рис. 1. Порівняння розмірів мінімальної зарплатної плати станом на січень 2016 в країнах Європи та Україні.

Джерело: Побудовано за даними Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Minimum_wage_statistics

Торкаючись питання відтворення інтелектуального потенціалу зайнятого населення в системі інноваційного розвитку економіки України, слід зазначити актуалізацію потреби ефективного підвищення кваліфікації з вивченням нових тех-

нологій в професії.

Освіта інвестиційно-інноваційного потенціалу в свою чергу зачіпає інші види потенціалів, які здійснюють істотний вплив на нього (рис. 2).

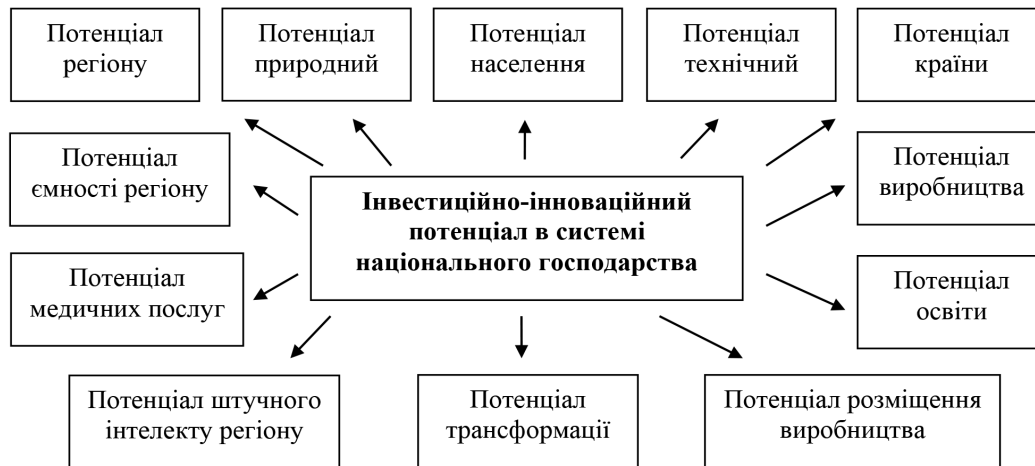

Рис. 2. Структура інвестиційно-інноваційного потенціалу освіти в системі національного господарства. Джерело: розробка автора

Як показано на рис. 2, формування інвестиційно-інноваційного потенціалу утворюється головним чином при перетині інвестиційного потенціалу з інноваційним, формується новий потенційний образ.

В результаті дослідження виникає необхідність формування системи факторів, необхідних для трансформації теорії інноваційного потенціалу в практичну сторону. Формування економічного аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності будується на основі теоретичних підходів. Теоретичні матеріали дослідження потенціалів і взаємодії між собою вивчені на сьогодні слабо.

А практичне застосування вимагає досконалого формування та класифікації їх взаємодій в системі національного господарства, зокрема потенціалу освіти.

Таким чином, найбільші перспективи та ефективність щодо підвищення рівня конкурентоспроможності вищої школи мають інформаційно-технологічні та соціальні інновації в освіті. Це організація освітнього процесу. Інноваційні технології в освіті побудовані на якісно інших принципах, засобах, методах і технологіях, що дозволяють досягти освітніх ефектів, які характеризуються:

- засвоєнням максимального обсягу знань;
- максимальною творчою активністю;
- широким спектром практичних навичок і вмій.

Отже, в системі вищої професійної освіти найбільше значення мають наступні види соціальних інновацій: зміни, що обумовлені оновленням свідомості та ідеологічні інновації — зміни часу. Наприклад, навчання студентів навичкам роботи з комп'ютером, локальними, регіональними і світовими мережевими продуктами, оскільки зараз важко уявити спеціаліста, що претендує на яку-небудь роботу і не має цих навичок; впровадження у процес викладання — загальнометодичні інновації — нетрадиційних технологій, універсальних за своєю суттю, що дає можливість застосовувати їх в будь-якій предметній галузі, наприклад, розробка творчих завдань для студентів і орієнтація викладання у вищих навчальних закладах, головним чином, на самостійну роботу учнів, а також використання дистанційних форм навчання; нововведення, які знаходяться «всередині» предмета або способу його викладання — внутрішньопредметні інновації. Наприклад, впровадження авторських методик викладання та створення навчально-методичних комісій за різними напрямками підготовки; рішення, які приймають керівники різних рівнів, що ведуть до підвищення ефективності управління закладом вищої професійної освіти — адміністративні інновації. Найяскравішим нововведенням у цій області можна вважати широке впровадження системи менеджменту якості та принципів загального менеджменту якості (Total Quality Management — TQM) в систему управління вищим навчальним закладом [9, с. 84].

Висновки. У підсумку слід зазначити, що інтелектуальний потенціал зайнятого населення — це сукупність знань, інтелектуальних здібностей і можливостей населення, зайнятого трудовою діяльністю в економіці країни, яка здатна забезпечувати активізацію інноваційної діяльності, економічного зростання та якісного людського розвитку для забезпечення суспільного прогресу. Але в Україні відсутні базові соціально-економічні умови для формування високої мотивації зайнятого населення до розвитку та використання інтелектуального потенціалу. Забезпечення інноваційного розвитку економіки України реалізацією інтелектуального потенціалу має здійснюватися на основі формування загальної інноваційної культури населення. Цього можна досягти системно і послідовно через вплив, в першу чергу, на молодь. Створення можливостей для реалізації інноваційних ідей через систему мотивації самоосвіти, розвиток цих трансфертів професійного характеру між поколіннями повинні стати тим поштовхом активізації інноваційної діяльності,

який виведе економіку України на більш високий рівень з чіткими ознаками інформаційного суспільства. Одночасно необхідне підвищення інноваційної культури суспільства через розвиток таких загальнодержавних соціальних проектів, як державний реєстр виборця, електронна звітність, електронний уряд (з наданням, наприклад, послуг онлайн-довідок) і т. д. Такі проекти значно змінять світоглядні засади суспільства, забезпечивши відхід від чисто індустріальних поглядів з переорієнтацією на нові можливості розвитку і праці. Створення таких умов має відбуватися на всіх рівнях економіки засобами державної підтримки вітчизняного виробництва і підприємництва, сприяти якісному людському розвитку на основі розвитку освіти, науки, охорони здоров'я, підвищення соціальних стандартів життя населення, реформування оплати праці та доходів.

Література

1. Eurostat (на 1 липня 2011 р.). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Minimum_wage_statistic.
2. Мочерний С. Людина та закони її розвитку / С. Мочерний, О. Устенко // Економіка України, 2004. — № 10. — С. 17–26.
3. Энциклопедия украинской диаспоры / гл. ред. В. Маркусь; научное сообщество им. Шевченка в Америке. Нью-Йорк — Чикаго, 2009.
4. Арабей Елизавета. Новая европейская стратегия “Европа 2020” / Елизавета Арабей — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eulaw.ru/content/307>.
5. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Україна: аспекти праці. 2007. № 4. С. 4-9.
6. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: пошук оптимальної стратегії : монографія / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко. — Кіровоград : КОД, 2012. — 214 с.
7. Мочерний С. Людина та закони її розвитку / С. Мочерний, О. Устенко // Економіка України, 2004. — № 10. — С. 70.
8. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової — Київ : ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. — 328 с.
9. Антошкіна Л. І. Інноваційні технології у вищій школі / Л.І. Антошкіна // Матеріали III Міжнародної Шумпетерівської конференції [Наукова спадщина Йозефа Алоїза Шумпетера і сучасність : погляд із минулого в майбутнє] (21–22 жовтня 2016 р.). — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. — 252 с.

REFERENCES

1. Eurostat [Eurostat]. (2011). Retrieved from : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Minimum_wage_statistic. (in Ukr.).
2. Mochernyi S., Ustenko O. Liudyna ta zakony yii rozvytku [People and laws of its development]. (2004). (in Ukr.).

3. Entsiklopedyia ukraynskoi diasporu [The encyclopedia of the Ukrainian Diaspora]. (2009). (in Russ.).

4. Arabei Elyzaveta. Novaia evropeiskaia stratehiya "Evropa 2020" [The new European strategy "Europe 2020"]. Retrieved from : <http://eulaw.ru/content/307>. (in Russ.).

5. Kolot A.M. Innovatsiina pratsia ta intelektualnyi kapital u systemi faktoriv formuvannia ekonomiky znan [Innovative labour and intellectual capital in the system of factors of formation of knowledge economy]. (2007). (in Ukr.).

6. Semykina M.V., Ishchenko N.A. Motyvatsiia efektyvnoi zainiatosti: poshuk optimalnoi stratehii : monohrafiia [Motivation

effective employment: the search for optimal strategies : a monograph]. (2012). (in Ukr.).

7. Mochernyi S., Ustenko O. Liudyna ta zakony yii rozvytku [People and laws of its development]. (2004). (in Ukr.).

8. Liudskyi rozvytok rehioniv Ukrainy: analiz ta prohnoz : kolektyvna monohrafiia [Human development of the regions of Ukraine: analysis and forecast : collective monograph]. (2007). (in Ukr.).

9. Antoshkina L. I. Innovatsiini tekhnolohii u vyshchii shkoli [Innovative technologies in higher school]. (2016). (in Ukr.).